

ною. Вона полягає в тому, що позовна давність після пред'явлення позову переривається за всіма позовними вимогами до того ж відповідача, що впливають із предмета та підставності поданого домагання [2]. При цьому залишається незрозумілим, чому, коментуючи цілком очевидний зміст вказаної норми, більшість дослідників знову вказує на загальність правила: переривання позовної давності відбувається у випадку пред'явлення позову з вимогою про погашення боргу або виконання іншого обов'язку [3, с. 641]. Тлумачення на кшталт наведеного не відповідають сьогодні ні чинному законодавству, ні реальній сутності коментованих відносин. Витоки такого підходу криються в історичних аспектах правової оцінки результативності позовної давності як темпорального матеріального інституту та нездатності сучасних дослідників та практичних правників адаптувати його інструментарій до ситуацій, які кардинально змінилися, як у доктринальній, так і в практичній площині.

Невдалу, на наш погляд, правову конструкцію, відповідно до якої позовна давність переривається пред'явленням позову, можна було б пояснити як атавізм досить популярної в позаминулому столітті тези про те, що позовна давність є способом погашення нереалізованого матеріального права. Відповідно до даної концепції право, щодо реалізації якого володілець не вчиняє активних дій, поступово погашається. Якщо врахувати, що на той час не існувало розподілу на регулятивні та охоронні правовідносини, то вказане правило поширювалося на всі матеріальні суб'єктивні права. Іноді воно набувало поширення і на процесуальні відносини: так, невчинення процесуальних дій позивачем після порушення провадження у справі через певний давніший строк припиняло не тільки право на захист, а й саме охоронюване цивільне право. Це означає, що, наприклад, «неходіння» у процесі позивача по справі тягне за давнювання матеріального права на позов. Але навіть за даною теорією новий перебіг давності починався не від її переривання, а тільки від того часу, коли рух по справі припинився, тобто від моменту останньої дії позивача. При цьому не міг зараховуватися до нового перебігу час активного провадження, оскільки управнена особа не була бездіяльною [4, с. 462].

Якби вказане правило застосовувалося нині, було б логічним запровадження припису про новий перебіг позовної давності після пред'явлення позову. Але лише від того моменту, від

якого скінчилися активні дії в правозастосовному процесі. Однак сучасна цивілістична теорія однозначно оцінює позовну давність не як час для погашення матеріального права, а як строк для судового захисту порушеного суб'єктивного права. Це суттєво змінює оціночний підхід до визначення ролі позовної давності.

Законодавче правило про переривання та новий перебіг позовної давності після пред'явлення позову не тільки не відповідає внутрішній сутності регульованих ним відносин – воно призводить до абсолютної невизначеності стосовно того, яке ж суб'єктивне право може бути здійснене упродовж нового строку. Адже позовне домагання за відповідними конкретними вимогами вже реалізоване, а за чинним національним законодавством повторна його реалізація неможлива. Утім, у літературі зустрічаються спроби дати якесь наукове пояснення даній відверто невдалій юридичній конфігурації. Дехто з дослідників погоджується на існування такого правового механізму, але із застереженням про його застосування лише до окремих випадків, пов'язаних із подальшим процесом у справі. Так, вказувалось, що позовна давність, перериваючись із пред'явленням позову, починається знову і спливає в разі «неходіння» по справі, а якщо відбулося призупинення розгляду справи – новий перебіг починається від моменту призупинення [5, с. 21]. Таке пояснення не може заслуговувати на позитивну оцінку. Мало того, що воно ув'язує перебіг строку для захисту права шляхом звернення до суду з діями правоволодільца вже після такого звернення, так ще й вказує на можливість існування декількох таких перебігів: один – від часу неходіння, інший – від моменту призупинення провадження.

Більш популярним є твердження про початок нового давнісного перебігу від моменту пред'явлення позову лише в разі подальшого зупинення провадження у справі [6, с. 154]. Подібної позиції притримуються К.І. Ільїних [7, с. 13] та М.А. Гурвич, який, зокрема, стверджував: «Переривання позовної давності у зв'язку з пред'явленням позову відбувається лише у випадках призупинення судом справи за даним позовом» [8, с. 24]. У сучасній літературі замість пропозицій відкоригувати закон теж зустрічаємо спроби якоесь обґрунтувати відверто невдалий усталений підхід. Зокрема, вказується на те, що в окремих випадках переривання позовної давності може не супроводжуватися початком нового перебігу, або новий перебіг може починатися через деякий час після переривання в разі настання певної обста-

вини, скажімо, у випадку зупинення провадження у справі [9, с. 132].

Певною мірою подібні підходи можна було б пояснити правилами цивільного процесуального законодавства, які регулювали питання, пов'язані з позовною давністю (для України це гл. 24 ЦПКУ в редакції, що діяла до 2005 року). Однак слід відмітити, що в літературі цілком справедливо зазначалося, що положення глави 24 ЦПК України, які стосуються позовної давності, перебувають поза всяким зв'язком із нормами відповідного інституту Цивільного кодексу [10, с. 55]. У новому цивільному процесуальному кодексі України відсутні положення про переривання позовної давності в разі зупинення провадження у справі. І це абсолютно вірно, як мінімум, із двох причин. По-перше, позовна давність є інститутом не процесуального права, а матеріального, і правила, що регулюють її застосування, мають перебувати в актах матеріально-правових. А по-друге, відповідні норми були невірними по суті з огляду на викладене вище, тому вони і не були автоматично перенесені ні до Цивільного процесуального, ні до Цивільного кодексу.

Окремі дослідники будували більш оригінальні конструкції правового впливу події пред'явлення позову на перебіг давнісного строку. Так, Головка стверджував, що новий перебіг починається лише у випадках, коли: 1) позов був надісланий поштою, про що свідчить квитанція, але був втрачений; 2) позов був пред'явлений належним чином, але не розглянутий. Залишимо без коментарів перший із наведених випадків. Більший інтерес становить друга ситуація – заява позивача не розглянута по суті. Автор вказує, що новий позовний строк тече від моменту обставини, відповідно до якої справа призупиняється чи припиняється [11, с. 13]. О.С. Іоффе теж зазначав, що позовна давність переривається в момент пред'явлення позову, однак новий її перебіг починається від часу завершення провадження, не пов'язаного з вирішенням спору. При цьому давність не може спливати протягом розгляду справи по суті не у зв'язку з її зупиненням чи перериванням, а тому що в цей час відбувається розгляд компетентними органами вчасно заявленої вимоги [12, с. 338]. Інші вчені обстоюють дещо особливу позицію з даного питання. Вони також вказують, що з пред'явленням позову давність припиняє свій перебіг, а після відпадиння визначених законом обставин починає новий перебіг. Даною обставиною, зокрема, є нормальний рух судочинства по справі до винесення судового рішення.

Новий перебіг починається із закінченням такого руху: із часу призупинення або закінчення розгляду. При цьому після набрання рішенням законної сили починається новий давнісний перебіг, який одночасно є давністю з виконання судових рішень [13, с. 287]. До різновидів позовної давності відносять строк примусового виконання судового рішення й інші дослідники [11, с. 6].

Вказані правові побудови мають декілька вад. Якщо детально проаналізувати першу з цих концепцій, то бачимо, що переривання давності відбувається не від моменту пред'явленням позову, а залежить від часу зупинення процесу чи моменту, коли обставини, що потягли призупинення, відпали. Однак таке тлумачення підставності переривання позовної давності фактично нівелює її як матеріально-правовий інститут. Адже строк, протягом якого суб'єкт (зауважимо, інший, ніж позивач) може зрушити процес, що «зависнув», є типовим процесуальним строком з усіма притаманними процесуальному строкові особливостями. Тим більше неприпустимо ототожнювати матеріальний давнісний строк із часом виконання рішення суду. Реалізація права на позов, яке виникло після порушення, може відбутися, якщо управнена особа протягом встановленого строку звернулася до суду. При цьому позовна давність не стосується часу примусового здійснення судом позовної вимоги, а лише регулює тривалість домагання.

Також незрозумілою є юридична кваліфікація проміжку часу від моменту пред'явлення позову до призупинення чи закінчення провадження. Здавалося б, маємо класичний приклад зупинення давнісного перебігу, але автори це заперечують. Крім того, зупинення має тимчасовий характер, після закінчення дії певної обставини перебіг продовжується, чого немає в нашому випадку. Інших же правових підстав для не зарахування певного часу до строку давності закон не вказує. Але більш серйозній критиці підлягає та теза О.С. Іоффе та його послідовників, згідно з якою після закінчення процесу починається новий перебіг позовної давності. На нашу думку, такий підхід не є коректним, і ось чому. Цивільний процес може завершитися без вирішення спору по суті у зв'язку або із закриттям провадження, або із залишенням позову без розгляду.

Стосовно позовів, залишених без розгляду, як вже вказувалося, ні законодавство, ні практика не схиляються до концепції про переривання чи зупинення давнісного строку у цих випадках. Звісно, в такій ситуації сплив позовної давності

може відбутися протягом судового розгляду до винесення відповідної ухвали. Якщо такий наслідок настане за обставин, що не залежали від позивача, справедливо було б надати йому певну компенсацію втраченого часу. Проте вкрай недоцільною видається така компенсація у вигляді нового строку давності повної тривалості. Крім того, в цьому разі треба було б законодавчо визначити юридичний зміст періоду між двома перебігами, адже дана ситуація не охоплюється стандартним поняттям «переривання строку». Зрештою, подібна конфігурація призвела б до вихолощення загально прийнятного правила про обов'язковий зв'язок початку перебігу давності з фактом порушення матеріального права. З урахуванням викладеного нелогічно виглядає також теза, що позовна давність має вважатися перерваною від часу припинення провадження у справі, якщо сторони уклали угоду про передачу даного спору на розгляд третейського суду [9, с. 132].

Не зовсім підходить для врегулювання поставленого питання і механізм зупинення давнісного строку від моменту пред'явлення позову до набрання чинності ухвалою про залишення позову без розгляду з незалежних від позивача обставин з огляду на непривабливість обчислення строку «заднім числом». Відтак найбільш адекватним у випадку, коли неналежне пред'явлення позову було виявлене запізно і це призвело до залишення позову без розгляду за обставин, що виключають винність кредитора, є положення про подовження позовної давності на час, що сплив. То потребує відповідного нормативного коригування. Наразі ж цілком прийнятним може бути правило про відновлення позовної давності, тобто захист порушеного суб'єктивного матеріального права за позовом, пред'явленим після спливу позовної давності з поважних причин.

Що стосується пропозицій коментованих концепцій про можливе переривання строку давності від моменту закриття провадження, то вони категорично мають бути оцінені негативно. Після набрання чинності відповідною ухвалою повторне звернення до суду неможливе. Право на позов за даною вимогою припиняється, а разом із ним – і строк існування цього права – позовна давність.

Відтак необхідно дійти обґрунтованого висновку, що, виходячи із сутності часових характеристик суб'єктивного позовного права особи, вона підлягає лише одноразовій реалізації, а після цього саме право припиняється, відповідно, припиняється і строк його здійснення, як час існування суб'єктивного повноваження, яке

припинилося. З урахування цього у правозастосовній практиці не повинно виникати ситуацій, коли пред'явлення позову матиме наслідком переривання позовної давності за тими ж вимогами до того ж відповідача. І то є універсальне правило, застосування якого не залежить від того, яким чином завершився судовий процес. Згідно з буквальним тлумаченням сучасного нормативного припису ч. 2 ст. 264 ЦКУ єдино можливою для переривання перебігу давнісного строку пред'явленням позову є ситуація, коли позов пред'явлено до одного з кількох боржників, або коли предмет позову є лише частина вимоги, право на яку має кредитор. При цьому позовна давність переривається щодо вимог до інших, ніж відповідач, осіб та з іншим предметом. За цими вимогами, не охопленими пред'явленим позовом, починається і спливає новий давнісний строк. Саме так слід сприймати положення частини 2 ст. 264 ЦКУ. Їх, хоча і з певними зауваженнями технічного характеру, необхідно визнати викладеними правильно по суті. Адже враховуючи реальну юридичну природу матеріального права на позов та його темпорального опосередкування, чинний підхід кардинально змінив невдалу редакцію, що містилася у ст. 79 ЦК УРСР.

Звісно, автор цього дослідження далекий від думки, що висловлені ним доводи будуть негайно та одностайно прийняті, проте їх правильність певною мірою якраз і підтверджується наявністю значних спорів та розходжень серед авторів попередніх правових конфігурацій, відсутністю усталеної та для всіх прийнятної концепції, а також тим широким різнобаченням і парадоксальними ситуаціями, які мають місце у правозастосовній практиці під час застосування старих підходів. До аргументів на користь саме такого тлумачення переривання давності із пред'явленням позову можна віднести і доктринальні дослідження, що були здійснені в різні роки, і міжнародні правові акти.

Очевидно, що вчені-цивілісти протягом тривалого періоду вивчення досліджуваної наразі проблематики просто не могли не бачити суперечності реалій та штучно створеної теоретичної надбудови, яка реалізовувалася в практичній площині. У той же час відповідні наукові праці не мали достатньо глибокого аналітичного змісту та не відрізнялись комплексністю. Звичайно, час від часу окремі автори акцентували увагу на нелогічності давнісного перебігу після пред'явлення позову за тими ж домаганнями, що вже реалізовані. Так, І.Б. Новицький вказував, що під час

вирішення судом спору по суті положення закону про переривання позовної давності із пред'явленням позову не мають сили, для позивача відпадає потреба і можливість звертатися з новим позовом, відтак відпадає і питання про позовну давність [14, с. 90].

Б.Б. Черепакін, аналізуючи дане питання, досить слушно вказує на практичну нереальність нового перебігу позовної давності за даною вимогою після пред'явлення позову, щоправда, все-таки залишаючи теоретичну можливість його виникнення [15, с. 88]. Однак, застереження автора виглядають непереконаливо і практикою не підтверджуються. Тому запропоноване ним тлумачення переривання позовної давності в разі пред'явлення позову в розумінні триваючої перерви (проміжку часу) до можливого початку нового перебігу не має практичної цінності, а лише заплуває ситуацію. Заслуговує на увагу позиція І.С. Енгельмана, який практично ототожнює переривання з припиненням позовної давності. Вчений стверджує, що однаковий правовий результат досягається після належного пред'явлення позову і після добровільного усунення порушення зобов'язаною особою охоронно-правового обов'язку, і в тому, і в іншому випадках право на позов припиняється [4, с. 447]. Як бачимо, спільним у всіх наведених теоріях є, по-перше, те, що в результаті переривання позовної давності припиняється подальший перебіг даного давнісного строку, а по-друге, строк, який сплив до переривання, втрачає будь-яке суттєве значення, хоча перший із цих двох постулатів не набув детального правового обґрунтування, а відтак і нормативної регламентації.

В українській літературі також лунали висловлювання про те, що після прийняття судового

рішення питання про позовну давність стає неактуальним. Зокрема, С. Горовець справедливо вказує на безглуздість подальшого перебігу позовної давності після винесення судом рішення по суті спору, позаяк після цього зникає безпосередній об'єкт, що потребує захисту (порушене право чи інтерес) [16, с. 103–105]. Дана позиція є суттєвим кроком уперед порівняно з тією, яка полягала в обчисленні нового загального давнісного строку від пред'явлення позову до закінчення трирічного періоду, безвідносно до ходу судового розгляду спору [17, с. 7]. Проте, на наш погляд, необхідно піти далі і чітко визначитися, що незалежно від перебігу подальшого розгляду справи належне пред'явлення позову припиняє позовну давність за вимогами певної особи того ж змісту і до того ж боржника, а не перериває її.

Із проведеного дослідження слід зробити певні висновки. У разі реалізації суб'єктивного права особи на охоронне домагання шляхом пред'явлення позову до боржника позовна давність за тими ж вимогами та до того ж відповідача припиняється у зв'язку з неможливістю повторного здійснення вже реалізованого права. Цілоком наочною потребою часу є коригування законодавства в даній сфері, в результаті чого має запровадитися правило про припинення позовної давності після пред'явлення позову належним чином. Такий наслідок слід розглядати як загальне правило. Із нього, як це зазвичай буває, будуть певні виключення. Це стосується переривання позовної давності за вимогами до інших солідарних боржників під час пред'явлення позову до одного з них чи за рештою вимоги під час пред'явлення позову за її частиною. І саме як виняток, а не як правило має кваліфікуватися правова норма, відображена нині у ч. 2 ст. 264 ЦКУ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 27 травня 2017 року у справі № 6-1763цс16. URL : https://protocol.ua/ua/vsu_pozov_podaniy_iz_protseusualnimi_porushennyami_i_povernutiy_sudom_bez_rozglyadu_ne_pererivae_perebigu_pozovnoi_davnosti/.
2. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23.05.2018 року у справі № 216/5756/15-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74342577>.
3. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4-х томах. / Ярема А.Г., Карабань В.Я., Кривенко В.В., Ротань В.Г. Київ : «АСК», Севастополь: Інститут юридичних досліджень, 2004. Т. 1. 928 с.
4. Энгельман И.Е. О давности по русскому гражданскому праву. Историко-догматическое исследование. Москва : Статут, 2003. 511 с.
5. Попов Б.В. Исковая давность. Текст и комментарий к ст. 44-51 Гражданского кодекса РСФСР. Москва : Право и жизнь, 1926. 32 с.
6. Гражданское и семейное право Украины / Отв. ред. Е.О. Харитонов. Харьков : Одиссей, 1999. 544 с.
7. Ильиных К.И. Действие исковой давности в советском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Иркутск, 1973. 22 с.
8. Гурвич М.А. Пресекательные сроки в советском гражданском праве. Москва : ВЮЗИ, 1961. 80 с.
9. Вострикова Л.Г. Сроки осуществления защиты гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2000. 159 с.
10. Луць В.В. Строки захисту цивільних прав. Конспекти лекцій зі спецкурсу. Львів : ЛДУ, 1993. 60 с.
11. Головка А.А. Действие исковой давности в советском гражданском праве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1953. 14 с.

12. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Москва : Юрид. лит., 1967. 494 с.
13. Красавчиков О.А. Советское гражданское право. Изд. 3-е исправ. и дополн. Москва : Высшая школа, 1985. Т. 1. 544 с.
14. Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность. Москва : Госюриздат, 1954. 247 с.
15. Черепахин Б.Б. Исковая давность в новом советском гражданском законодательстве. Актуальные вопросы советского гражданского права. Москва : Юрид. лит., 1964. Вып. 36. С. 71–93.
16. Горовець С. Переривання позовної давності: сутність і призначення. *Юридичний журнал*. 2005. № 12(42). С. 102–111.
17. Бежевец О., Михайлова О. Вопросы проблемного долга. *Юридическая практика*. 2003. № 24. С. 1–7.

Гуйван Петро Дмитрович

КРИТИКА КОНЦЕПЦІЇ ПРО ПЕРЕРИВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ПІСЛЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ

У статті розглядаються питання часового впливу на існування охоронного матеріального права на позов у разі його реалізації – пред'явлення домагання до суду. Обґрунтовується критичне ставлення автора до попередніх та нинішніх теоретичних концепцій та існуючої правозастосовної практики, згідно з якими переривання позовної давності та початок нового давнісного перебігу після пред'явлення позову проявляється як загальне правило. Доводиться хибність даного підходу та невідповідність його реальній сутності охоронно-правових відносин, пов'язаних з юрисдикційним захистом порушеного права. Встановлено, що переривання позовної давності, як виключення, може відбутися після пред'явлення позову лише в конкретних випадках, чітко встановлених матеріальним законом.

Ключові слова: позовна давність, переривання давності, припинення строку.

Гуйван Петр Дмитриевич

КРИТИКА КОНЦЕПЦИИ О ПРЕРЫВАНИИ ИСКОВОЙ ДАВНОСТИ ПОСЛЕ ПРЕДЪЯВЛЕНИЯ ИСКА

В статье рассматриваются вопросы временного влияния на существование охранительного материального права на иск в случае его реализации – предъявление притязания в суд. Обосновывается критическое отношение автора к предыдущим и нынешним теоретическим концепциям и существующей правоприменительной практике, согласно которым прерывание исковой давности и начало нового давностного течения после предъявления иска проявляется как общее правило. Обосновывается ошибочность данного подхода и несоответствие его реальной сущности охранительно-правовых отношений, связанных с юрисдикционной защитой нарушенного права. Установлено, что прерывание исковой давности, как исключение, может произойти после предъявления иска только в конкретных случаях, четко установленных материальным законом.

Ключевые слова: исковая давность, прерывание давности, прекращение срока.

Guyvan Petro

CRITICISM OF THE CONCEPT OF INTERRUPTION OF THE STATUTE OF LIMITATIONS AFTER THE FILING OF A CLAIM

The article deals with the issues of temporary influence on the existence of a protective substantive right to a lawsuit in the event of its implementation – the presentation of a claim to the court. We are convinced that the concept that the statute of limitations after filing a claim is interrupted by all claims to the same defendant arising from the subject matter and the validity of the harassment filed is not true. The rule of interruption and a new period of limitation after a lawsuit is not only inconsistent with the inner essence of the relations regulated by it, it leads to absolute uncertainty as to what kind of subjective right can be exercised during the new term. After all, the lawsuit harassment has already been implemented for the relevant specific requirements, and under current national legislation, its repeated implementation is impossible. In this paper, attempts to give some scientific explanation of this frankly unsuccessful legal configuration have been subjected to valid criticism.

The author's critical attitude to the previous and current theoretical concepts and the existing law enforcement practice, according to which the interruption of the limitation of actions and the beginning of a new period of limitation after filing a claim, manifests itself as a general rule. The erroneousness of this approach and the incompatibility of its real nature of the protective legal relations related to the jurisdictional protection of the violated right are argued. It proposes a reasonable conclusion that, based on the essence of the temporal characteristics of a person's subjective right of claim, it is subject to only one-time implementation, and then the right itself is terminated, and the term for its implementation, as the lifetime of the subjective authority, which has ceased, also terminates. With this in mind, in law enforcement practice there should be no situations where the bringing of a claim will lead to the interruption of the limitation of actions for the same requirements to the same respondent. And this is a universal rule, the application of which does not depend on how the trial ended.

It is established that the interruption of the statute of limitations, as an exception, can occur after the filing of a claim only in specific cases clearly established by material law. The only possible way to interrupt the period of limitation is the case when the claim is brought against one of several debtors, or, when the claim is only part of the claim to which the creditor has the right. At the same time, the limitation of actions is interrupted in relation to the claims against persons other than the defendant and with another subject. According to these requirements, not covered by the claim, a new period of limitation begins and ends.

Key words: limitation of actions, interruption of prescription, termination of term.